

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ REGIONLARININ KİTABXANA- İNFORMASIYA RESURLARININ YERLƏŞMƏSİ VƏ KADR TƏMİNATININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

İradə Bayramova

*Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının müəllimi
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
irade8@rambler.ru*

Современное состояние размещения библиотечно - информационных ресурсов и кадровое обеспечение в регионах Азербайджанской Республики

Резюме: В статье на основе анализа и обобщения официальных статистических материалов исследовано современное состояние, темпы и пропорции размещения библиотечно-информационных ресурсов, а также кадровое обеспечение библиотек в регионах Азербайджанской Республики.

Contemporary conditions of the settle of library-information resources and present situation of its staff provision in the regions of the Azerbaijan Republic

Abstract: On the basis of analyze and summarize of the official statistical materials researched the contemporary conditions tempo and proportions of the settle of the library-information resources, also provision by the staff in the regions of the Azerbaijan Republic.

Açar sözlər: Kitabxana-informasiya təminatı, informasiya resursları, kitabxana fondu.

Ключевые слова: Библиотечно-информационное обеспечение, информационные ресурсы, библиотечный фонд.

Keywords: Library-information provision, information resources, the library fond.

Giriş

Azərbaycanın son illər əldə etdiyi nailiyyətlər, iqtisadi sahədə qazanılan uğurlar kitabxanaların qarşısında yeni imkanlar açmışdır. Ölkəmizin global informasiya mühitinə daxil olması, informasiya resurslarını qoruyan və cəmiyyətin informasiya təminatını həyata keçirən kitabxanaların fəaliyyətində əsaslı islahatların aparılması dövlət qayğısının nəticəsi olmuşdur. İnkişaf etmiş cəmiyyətdə kitabxanaların həm də informasiya məkanı funksiyası daşması bu mədəniyyət ocaqlarının üzərinə yeni vəzifələr qoymuşdur. Ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən kitabxana resurslarının yenidən təşkil edilməsi, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin keyfiyyətinin və kitabxana kadrlarının təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi, ölkə rəhbərliyi tərəfindən diqqət mərkəzində olmuş və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Müasir şəraitdə Azərbaycanda kitabxana sistemlərinin işinin yenidən qurulmasına, bu sahədə ciddi islahatlar aparılmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır (5.s.205).

Kitabxana infrastrukturunun inkişafı dövlət tərəfindən daim diqqət mərkəzində saxlanılmış, bu sahəyə dair bir çox qanun və sərəncamlar verilmişdir. Belə ki, 1999-cu il 12 mart tarixində “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2007-ci il 21 aprelə “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncamı bu sahəyə ayrılmış diqqətin nəticəsi idi (3;2.). Kitabxana fondlarının ideoloji cəhətdən köhnəlmiş ədəbiyyatdan təmizlənməsi, kiril qrafikalı ədəbiyyatın latın qrafikalı ədəbiyyatla əvəz edilməsi və s. üçün 2004-cü il 27 dekabrda “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında”, 2004-cü il 12 yanvarda “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamlar verildi (10;11.).

Kitabxana-informasiya sahəsinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün 6 oktyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” imzalandı (1.). Dövlət Proqramı ölkə kitabxana-informasiya resurslarının yeni bir inkişaf konsepsiyasını əks etdirməklə Azərbaycan Respublikasının hər bir iqtisadi regionunda kitabxanaların qarşısına qoyulmuş həlli vacib vəzifələrin həyata keçirilməsini təmin etdi. Proqramda kitabxana infrastrukturunun yenidən qurulması, kitabxanaların kadr potensialının təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi, onların zəngin informasiya resursları ilə təmin edilməsi, ölkə kitabxana şəbəkələrinin dünyanın inkişaf etmiş kitabxanaları səviyyəsinə çatdırılması, kitabxanaların kompüterlə təmin edilməsi, informasiya tələbatçılarına yüksək keyfiyyətli kitabxana-biblioqrafiya xidmətinin göstərilməsi və s. kimi vacib məsələlər öz əksini tapmışdı.

Əsas hissə

Bu proqramın qarşıya qoyduğu tələblərə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2009-cu ilin sentyabr ayının 1-dən 10-na qədər Respublika ərazisindəki kitabxanalarda monitoring keçirilmişdir. Monitoringin keçirilməsində əsas məqsəd aşağıda göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsində onun dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, elektron informasiya resurslarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, kitabxanaların kadr təminatının yaxşılaşdırılması, habelə fasiləsiz təşkilin təmin edilməsi üçün şərait yaradılması istiqamətində aparılan işlərin vəziyyətini öyrənməkdən ibarət olmuşdur. Monitoringin nəticələri əsasında “Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında” statistik bülleten nəşr edilmişdir (4.).

“Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın qarşıya qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq 11 oktyabr 2011-ci ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti “Azərbaycan Respublikasının şəhər (rayon) Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərinin, müstəqil kitabxanaların, şəhər, qəsəbə və kənd kitabxana filiallarının, habelə şəhər, qəsəbə, uşaq və gənclər kitabxanalarının nümunəvi strukturu və ştat vahidlərinin təsdiq edilməsi haqqında” qərar vermişdir. Qərara uyğun olaraq respublikanın bütün

şəhər və rayon MKS-lərinin, onların filiallarının strukturunun təkmilləşdirilərək birləşdirilməsi işi həyata keçirilmişdir. Kitabxanalarda yeni Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması və İnformasiya-Resurs şöbələri və multimedia mütəxəssisi, operator, kitabxanaçı-informasiya texnologiyaları üzrə mütəxəssis, sistem inzibatçısı, proqramçı ştatları yaradılmışdır (8). Bu qərarın verilməsində məqsəd inkişaf etmiş müasir cəmiyyətin tələblərinə cavab verməyə, köhnə və yardımçı binalarda yerləşən, əhalinin yaşayış və iş yerlərindən maksimum uzaqlıqda olan kitabxanaların birləşdirilərək, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi, fondların ideoloji cəhətdən köhnəlmiş ədəbiyyatdan təmizlənərək latın qrafikalı yeni ədəbiyyatla zənginləşdirilməsi, kitabxanaların internetə qoşulmasının təşkil edilməsi və onlarda veb-saytların yaradılması kimi vəzifələrin həyata keçirilməsi idi. Məlum qərarın verilməsindən sonra Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sistemindəki bütün Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində və onların filiallarında islahatlar aparılmağa başlandı. Birləşmə nəticəsində kütləvi kitabxanaların sayı azaldı.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ildə respublika kitabxanaları arasında apardığı monitorinqin nəticələrinə əsasən ölkədə 8507 kitabxananın fəaliyyət göstərməsi məlum oldu. Kitabxana resursları regionlar üzrə belə yerləşmişdir: 1) Aran iqtisadi rayonu üzrə- 23,4%; 2) Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə- 14,9%; 3) Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə- 11,2%; 4) Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə- 9,0%; 5) Bakı şəhəri üzrə- 8,4%; 6) Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə- 8,2%; 7) Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə- 7,1%; 8) Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə- 5,8%; 9) Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə - 4,9%; 10) Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə - 4,5%; 11) Abşeron iqtisadi rayonu üzrə- 2,1%; (4.).

Azərbaycan Respublikasında elmin, təhsilin və mədəniyyətin müxtəlif sahələrinin inkişaf tempini, gələcək perspektivlərini müəyyənləşdirmək, bu sahələrdə görülmüş işləri sistemləşdirərək statistik hesabat hazırlamaq üçün, dövlət tərəfindən Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin qarşısına mühüm bir vəzifə qoyuldu. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi 2000-2015-2016-cı illər üzrə elmin, təhsilin, mədəniyyətin əsas atributlarının vəziyyətini öyrənmək üçün statistik hesablamalar apardı. Statistik hesablamaların nəticəsi 2016-cı ildə nəşr olunmuş "Azərbaycanda təhsil, elm və mədəniyyət" adlı statistik məcmuədə öz əksini tapdı (9.).

15 illik bir dövrü əhatə edən statistik hesablamalarda mədəniyyətin tərkib hissəsi olan kitabxana-informasiya sahəsinin də inkişaf istiqamətləri, bu illər ərzində kitabxana infrastrukturunun vəziyyəti, eləcə də mədəniyyətin müxtəlif sahələrinin araşdırılması, elmin, təhsilin inkişafının statistik hesabatları ətraflı şəkildə verilmişdir. Materiallar həm Azərbaycan, həm də ingilis dilində verilməklə və gəlinən nəticələrin dünyanın müxtəlif ölkələrinin eyni sahələr üzrə əldə etdiyi nailiyyətlərlə müqayisə olunması müsbət qiymətləndirilməlidir.

Son illərdə, kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafına dövlət rəhbərliyi tərəfindən edilən diqqət, imzalanmış dövlət proqramının qarşıya qoyduğu

vəzifələri həyata keçirməklə əldə olunmuş nailiyyətlərin göstərilməsi və əvvəlki illərlə müqayisəli şəkildə verilməsi statistik hesabatda öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-ci ildə apardığı statistik hesablamalar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanalar üzrə aparılmışdır. Kütləvi kitabxanalar universal kitabxana fondlarına malik olmaqla təhsil, ixtisas səviyyəsi, dini etiqad və digər əlamətlər üzrə məhdudiyət qoyulmadan əhalinin bütün təbəqələrinin ədəbiyyata kütləvi tələbatını təmin edir.

Aparılan statistik hesablamalardan aydın olur ki, 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasında kütləvi, uşaq, elmi, ali təhsil müəssisəsi, orta ixtisas təhsil müəssisəsi, ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsi, ümumtəhsil məktəb və digər idarə, təşkilatların nəzdində fəaliyyət göstərən kitabxanaların sayı 8326 olmuşdur.

Kitabxanalar içərisində təbəçilik baxımından Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə aid olmayan kütləvi kitabxanalar da var. Statistik hesablamalara bu kitabxanalar da daxil edilmişdir. Bu kütləvi kitabxanalar aşağıdakılardır:

1. Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyasının nəzdində- 8 kütləvi kitabxana;
2. Dövlət Neft Şirkətinin nəzdində- 2 kütləvi kitabxana;
3. Təhsil işçilərinin Azad Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin nəzdində- 2 kütləvi kitabxana;
4. Digər idarə və müəssisələrin nəzdində- 33 kitabxana;

Statistik hesablamalardan məlum olur ki, 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların sayı cəmi 3242(38,9%) olmuşdur. 184(2,2%) musiqi məktəbi kitabxanaları da daxil olmaqla Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təbəçiliyində cəmi 3426(41,1%) kitabxana resursu var. Musiqi məktəbləri kitabxana ehtiyatları Azərbaycan musiqisinin inkişafında və təbliğində, məktəblərin müəllim və tələbələrinin informasiya təminatının ödənilməsində xüsusi yer tutur. Ölkə üzrə musiqi məktəbi kitabxanalarının 116-sı (63,0%) şəhərlərdə, 68-i (37,0%) kənd yerlərində yerləşmişdir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların 462-si (14,3%) şəhər yerlərində, 2780-i (85,7%) isə kənd yaşayış massivlərindədir.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ildə ölkə kitabxanaları üzrə apardığı monitorinqdə, ümumiyyətlə, uşaq kitabxanaları haqqında heç bir məlumat verilməmişdi. Respublika əhəmiyyətli uşaq kitabxanaları istisna olmaqla, bütün iqtisadi və inzibati rayonlarda, eləcə də Bakı şəhərinin bütün rayon MKS-nin nəzdində ya Uşaq kitabxanaları, ya da Uşaq şöbələri fəaliyyət göstərir. Statistik hesabatda bildirilir ki, 2015-ci ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində yerləşən Uşaq kitabxanalarının sayı 97, fondu 1,7 milyon nüsxə, oxucuların sayı - 345 min nəfər olmuşdur (9.).

Ölkədə aparıcı yer tutan Təhsil Nazirliyi sisteminin təbəçiliyində 4738(56,9%), Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sistemində 3426(41,1%), səhiyyə müəssisələrinin, digər idarə və müəssisələrin nəzdində olan 164(2%) kitabxana əhalinin kitabxana-informasiya təminatının ödənilməsinin həyata keçirilməsində mühüm yer tutur.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin apardığı statistik hesabatdan aydın olur ki, 2015-2016-cı illər üzrə ölkədə kitabxana resurslarının vəziyyəti aşağıdakı kimi olmuşdur:

1. Aran iqtisadi rayonu üzrə - 1789 (21,5%)
2. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə - 1174 (14,1%)
3. Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə - 940 (11,3%)
4. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə - 662(8,0%)
5. Bakı şəhəri üzrə - 726(8,7%)
6. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə - 717(8,6%)
7. Yuxarı-Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə - 748(9,0%)
8. Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə - 484 (5,8%)
9. Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə - 412(4,9%)
10. Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu üzrə - 499(6,0%)
11. Abşeron iqtisadi rayonu üzrə - 175 (2,1%) (9.)

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2009-cu ildə aparılmış monitorinqin nəticələri ilə 2015-2016-cı illərdə aparılmış statistik hesablamaların nəticələrini qarşılaşdıraq: Məlum olur ki, 2009-cu ildə ölkənin regionlarında və Bakı şəhərində yerləşən kitabxana resursları kəmiyyət etibarlı ilə müəyyən dəyişikliyə uğramışdır. Lakin ölkənin bəzi iqtisadi regionlarında bu dəyişiklik xüsusi ilə diqqətə layiqdir. Belə ki, ölkənin Aran, Gəncə-Qazax, Şəki-Zaqatala iqtisadi regionlarında kitabxana resurslarının həcmi nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmışdır. Bu azalma 1,9%-dən 0,8% intervalında dəyişir. Ölkənin elə iqtisadi regionları var ki, onlarda kitabxana resursları dəyişikliyə uğramamışdır. Bunlar Naxçıvan, Abşeron və Dağlıq Şirvan iqtisadi regionlarıdır. Ölkənin bir çox regionlarında isə kitabxana resurslarının nəzərəcarpacaq artımları müşahidə olunur. Bu regionlar Lənkəran, Quba-Xaçmaz, Dağlıq Qarabağ, Kəlbəcər-Laçın iqtisadi regionları və Bakı şəhəridir. Bu artım 0,1%-dən 1,9% aralığında dəyişir.

Kitabxana resurslarının ölkənin iqtisadi regionları üzrə qeyri-bərabər dəyişməsi səbəblərini araşdırdığımız zaman 11 oktyabr 2011-ci ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti “Azərbaycan Respublikasının şəhər(rayon) Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərinin, müstəqil kitabxanaların, şəhər, qəsəbə və kənd kitabxana filiallarının, habelə şəhər, qəsəbə, uşaq və gənclər kitabxanalarının nümunəvi strukturu və ştat vahidlərinin təsdiq edilməsi haqqında” qərarından sonra ölkənin regionlarında fəaliyyət göstərən, günün tələblərinə cavab verə bilməyən, qəza vəziyyətində olan uyğunlaşdırılmış və yardımçı binalarda fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların strukturunun təkmilləşdirilərək birləşdirilməsi işi həyata keçirilmişdir(8). Bu birləşmə nəticəsində ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların sayı azalmış, onlar birləşdirilərək müasir standartlara cavab verən kitabxana şəbəkələri yaradılmağa başlanmışdır. Birləşmədən sonra kitabxana şəbəkələri kompüter texnologiyaları ilə təmin edilmişdir. Ölkənin bütün region kitabxanalarında aparılan bu proses müvəffəqiyyətlə başa çatdırılmışdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, 2009-cu ildə kitabxanalar üzrə aparılmış statistik hesablamalara görə, ölkə ərazisində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin

tabeliyində fəaliyyət göstərən musiqi məktəbi kitabxanalarının sayı cəmi 154(1,8%) olmuşdur. Lakin Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-2016-cı illərdə apardığı statistik hesablamalar zamanı musiqi məktəbi kitabxanalarının sayının 184(2,2%) olması məlum olur.

Beləliklə, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ildə və 2015-2016-cı illərdə apardığı statistik hesablamaların nəticələrini qarşılaşdıran zaman məlum olur ki, 2009-cu ildə ölkə kitabxanalarının sayı 8507, 2015-2016-cı illərdə isə azalaraq cəmi 8326 olmuşdur.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-2016-cı illərdə apardığı statistik hesablamalara görə, hazırda ölkədə fəaliyyət göstərən kitabxanaların fondunun ümumi həcmi 108081908(108) milyon nüsxədən çoxdur (9).

İnformasiya resurslarının 32616100(32,6) milyon nüsxəsi kütləvi kitabxanaların payına düşür. Kütləvi kitabxanaların fondunun 2009-cu il ilə müqayisədə 2,9 milyon nüsxə azaldığı məlum olur. Bunun bir çox səbəbləri var. Belə ki, son illərdə kütləvi kitabxanalarda aparılan islahatlarla bağlı fondlar ideoloji cəhətdən köhnəlmiş və yararsız hala düşmüş ədəbiyyatlardan təmizlənmişdir. Kiril qrafikalı ədəbiyyatdan təmizlənmiş kitabxana fondlarının, latın qrafikalı ədəbiyyatla kifayət qədər təmin olunmaması da nəzərə alınmalıdır. Qeyd etməliyik ki, kitabxanaların latın qrafikalı ədəbiyyatla təmin olunması bu gün də yüksək səviyyədə deyil. Bu, xüsusilə özünü kütləvi kitabxanalarda göstərir. Belə kitabxanalarda xüsusilə bədii və filoloji ədəbiyyatın üstünlük təşkil etməsi də nəzərə alınmalıdır. Bu ədəbiyyatların hamısını latın qrafikalı əlifba ilə nəşr etmək isə bir sıra çətinliklər yaradır. Fondada olan kiril qrafikalı ədəbiyyatın hamısını latın qrafikalı ədəbiyyatla əvəz etmək qeyri-mümkün olduğundan bu proses tədricən həyata keçirilir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların 462-si (14,3%) şəhər yerlərində, 2780-i (85,7%) isə kənd yaşayış massivlərindədir. Onların fondunun şəhər və kənd yerlərində necə yerləşməsi vəziyyətinə nəzər salaq:

1. Şəhər yerlərində fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların sayı 2015-ci ildə 462, onların fondu 16,1(14,9%) milyon nüsxə təşkil etmişdir.

2. Kənd yerlərində fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanaların sayı 2015-ci ildə 2780, onların fondu isə 16,5 (15,3%) milyon nüsxə olmuşdur.

Kütləvi kitabxanalarda ölkə üzrə əhalinin hər 1000 nəfərinə 3403 nüsxə ədəbiyyat düşür. Bu göstərici şəhər yerlərində fəaliyyət göstərən kütləvi kitabxanalar üzrə 3129 nüsxə, kənd yerlərində isə 3622 nüsxə ədəbiyyat təşkil edir. İndi isə ölkənin kitabxanalarının kitabxana kadr korpusunun yerləşməsi vəziyyətinə baxaq. Məlum olduğu kimi, kitabxana-informasiya resurslarından səmərəli istifadənin təşkili bilavasitə onların kadr təminatı səviyyəsindən, o cümlədən ixtisaslı kadrların xüsusi çəkisindən, onların yaşı, peşə səviyyəsi, iş stajı və digər amillərdən asılıdır.

Kitabxanaların əsas atributlarından biri kitabxana mütəxəssisləridir. Kitabxanada aparılan işlərin keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə kadrların hazırlanmasından və onların ixtisaslarının yüksəldilməsindən asılıdır. Yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar mütərəqqi iş metodlarını tezliklə mənimsəyir, öz işinə

tətbiq edir, əməyin keyfiyyətli olmasını təmin edirlər. Buna görə də əməyin elmi kompleksində kadrlarla aparılan işin yaxşılaşdırılması əhəmiyyətli yer tutur(6.s.181).

Kitabxanaların fəaliyyəti kadrların mövcudluğu, onların peşəkar hazırlığı, təcrübəsi ilə müəyyən edilir.Kitabxana kadrlarının bir-birinə bağlı iki xarakteristika qrupu fərqləndirilir: 1) regionların kitabxana kadrları ilə (10 minlik əhaliyə) təminat səviyyəsi; 2) kadrların tərkibinin kitabxana xidməti səviyyəsinə təsir dərəcəsi.

Aparılan təhlillər göstərir ki, ştatın həcmi birbaşa olaraq əhalinin kitabxana xidməti ilə təmin edilmə dərəcəsinə, oxuculara xidmətin səviyyə və keyfiyyətinə təsir göstərmir. Bir sıra hallarda az saylı kitabxanaçılara çoxlu oxucu düşür. Kadrların ixtisasartırmalarını həyata keçirən metodiki mərkəzlərinin yaxşı işlədikləri yerlərdə kitabxanaların iş göstəriciləri də yüksək olur (7.).

1. Kitabxana kadrları təhsil səviyyələrinə görə belə bölünür:
2. Ali ixtisas təhsillilər
3. Ali qeyri-ixtisas təhsillilər
4. Orta ixtisas təhsillilər
5. Orta qeyri-ixtisas təhsillilər
6. Ümumi orta təhsillilər

2009-cu ildə ölkə kitabxanalarında aparılmış monitorinqin nəticələrinə görə, ölkədə cəmi 8527 nəfər kitabxana mütəxəssisi olmuşdur(4). Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2015-ci ildə aparılmış statistik hesablamalara əsasən isə məlum olur ki,2015-ci ildə kitabxana mütəxəssislərinin sayı 8524nəfər olmuşdur. Kadrların şəhər və kənd yerlərinə görə vəziyyəti:

- Şəhər kitabxanalarında 3836(45%) nəfər;
- Kənd kitabxanalarında 4688(55%) nəfər;

Kitabxana işçilərinin 4407 (51,7%) nəfəri ali, ali qeyri-ixtisas və orta-ixtisas təhsilli mütəxəssislərdir.Bu kadrlar təhsil səviyyələrinə görə belə bölünür:

1. Ali ixtisas təhsillilər 861(10,1%)nəfər;
2. Ali qeyri-ixtisas təhsillilər 1142(13,4%)nəfər;
3. Orta ixtisas təhsillilər 2404(28,2%)nəfər;

Kitabxana işçilərinin 4117(48,3%) nəfəri isə orta qeyri-ixtisas və ümumi orta təhsilli işçilərdir(12).Kitabxana mütəxəssislərinin şəhər və kənd kitabxanalarında təhsil səviyyələrinə görə bölgüsü belədir:2015-ci ildə şəhər kitabxanalarında çalışan kitabxana mütəxəssislərinin sayı 3836(45%)nəfər olmuşdur. Şəhərdə çalışan kitabxana mütəxəssislərinin 713(18,6%) nəfəri ali ixtisas təhsilli, 878(22,9%) nəfəri ali qeyri-ixtisas təhsilli, 1250(32,6%) nəfəri orta ixtisas təhsillilərdir.Kitabxana işçilərinin 995(25,9%) nəfəri isə orta qeyri-ixtisas və ümumi orta təhsilli işçilərdir.

Kənd yerlərində çalışan kitabxana mütəxəssislərinin sayı 4688(55%)-dir. Onların 159(3,4%) nəfəri ali ixtisas, 277(5,9%) nəfəri ali qeyri-ixtisas,1158(24,7%) nəfəri isə orta ixtisas təhsillilərdir.Kitabxana işçilərinin 3094(66,0%) nəfəri orta-qeyri-ixtisas və ümumi orta təhsilli işçilərdir. Mədəniyyət

və Turizm Nazirliyinin tabeliyində olan kitabxanaların kadr potensialının təhsil səviyyəsinə nəzər salaraq:2000-ci ildə kitabxana mütəxəssislərinin sayı 7652 nəfər olmaqla, onların 14,7%-i ali ixtisas, 4,3%-i ali qeyri-ixtisas, 40,1%-i isə orta ixtisas təhsilli mütəxəssislər olmuşlar.

2000-ci ildə şəhər yerlərində çalışan mütəxəssislərin sayı 3284 nəfər olmuşdur. Onların cəmi 25,3% ali ixtisas, 8,1%-i ali qeyri-ixtisas, 41,7% -i isə orta ixtisas təhsilli olmuşdur. 2000-ci ildə kənd yerlərində çalışan kitabxana kadrlarının sayı 4368 nəfər olmaqla, ali ixtisas təhsilli kadrlar 5,5%, ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrlar 0,9%, orta ixtisas təhsilli kadrlar 38,7% təşkil etmişdir.

2005-ci ildə kitabxana kadrlarının sayı 7828 nəfər, ali-ixtisas təhsillilər 12,8%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 6,1%, orta ixtisas təhsillilər 34,7% olmuşdur. Kitabxana kadrlarının şəhər və kənd yerlərinə görə təhsil səviyyəsinə nəzər salaraq. 2005-ci ildə şəhər yerlərində çalışan kitabxana mütəxəssislərinin sayı 3883 olmaqla ali ixtisas təhsillilər 20,9%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 11,0%, orta ixtisas təhsillilər 36,7% olmuşdur. Kənd kitabxana mütəxəssislərinin sayı 3945 nəfər, ali ixtisas təhsillilər 5,1%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 1,7%, orta ixtisas təhsillilər 32,8% təşkil etmişdir.

2010-cu ildə kitabxana işçilərinin sayı 7607 nəfər, ali ixtisas təhsillilər 12,8%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 7,3%, orta ixtisas təhsillilər 35,4% olmuşdur. Şəhər yerləri üzrə 3754 nəfər, kənd yerləri üzrə 3853 nəfər mütəxəssis fəaliyyət göstərmişdir. Şəhər kitabxanalarında çalışan kitabxana mütəxəssislərinin təhsil səviyyələrinə görə vəziyyətəti belə olmuşdur: ali ixtisas təhsillilər 21,5%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 12,4%, orta ixtisas təhsillilər 38,2%. Kənd yerlərində çalışan mütəxəssislərin təhsil səviyyələri ali ixtisas təhsillilər 4,6%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 2,5%, orta ixtisas təhsillilər 32,7% təşkil etmişdir.

2013-cü ildə kitabxana işçilərinin sayı 8314 nəfər olmaqla ali ixtisas təhsillilər 10,4%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 10,0%, orta ixtisas təhsillilər 27,3% təşkil etmişdir. 2013-cü ildə şəhər kitabxanalarında çalışan mütəxəssislərin sayı 3655 nəfər olmaqla ali ixtisas təhsillilər 19,3%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 16,4%, orta ixtisas təhsillilər 31,8% olmuşdur. Kənd yerlərində çalışan 4659 nəfər mütəxəssisin 3,4% ali ixtisas təhsilli, 5,1% ali qeyri-ixtisas təhsillili, 23,8% orta ixtisas təhsillili olmuşdur.

2014-cü ildə mütəxəssislərin sayı 8313 nəfər, ali ixtisas təhsillilər 10,3%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 10,2%, orta ixtisas təhsillilər 28,8% olmuşdur. Şəhər kitabxanalarında çalışan 3905 nəfər mütəxəssisdən, ali ixtisas təhsillilər 19,2%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 16,8%, orta ixtisas təhsillilər 32,1%-dir. Kənd yerlərində çalışan mütəxəssislərin sayı 4408 nəfər, ali ixtisas təhsillilər 3,4%, ali qeyri-ixtisas təhsillilər 5,1%, orta ixtisas təhsillilər 26,3%-dir (9.).

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ildə kitabxanalarda apardığı monitorinqin nəticələrinə görə ölkə ərazisində ali ixtisas təhsilli kitabxana mütəxəssislərinin sayı cəmi 1579(18,1%) nəfər təşkil edirdi (4).Təhlillər zamanı aydın olur ki,15 il ərzində kitabxana mütəxəssislərinin sayı artmağa başlasa da, ali ixtisas təhsilli kadrların sayında nəzərəcarpacaq azalma müşahidə olunur. Belə ki,artıq ali-ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadr korpusunun sayı

861(10,1%) nəfərdir (9). Ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrların sayında 2 dəfədən çox artım müşahidə olursa da, orta ixtisas təhsilli kadrların sayında da cüzi azalma müşahidə olunur. Ali qeyri-ixtisas təhsilli işçilərin sayında artım müşahidə olunur. Belə ki, 2000-ci ildə bu mütəxəssislərin sayı cəmi 4,3% olduğu halda, artıq 2015-ci ildə onların sayı 13,4% təşkil edirdi. Orta ixtisas təhsilli mütəxəssislərin 2000-ci ildə sayları 40,1% olmuşdur. 15 il ərzində bu mütəxəssislərin sayı getdikcə azalmağa başlamış, 2015-ci ildə onların sayı 28,2%-ə düşmüşdü. Yuxarıdakı araşdırmalardan aydın olur ki, orta ixtisas təhsilli mütəxəssislərin sayı ali ixtisas və ali qeyri-ixtisas təhsilli kitabxana kadrlarının ümumi sayından çoxdur.

Kənd kitabxanalarında çalışan kadrların təhsil səviyyələrinə görə yerləşmə vəziyyəti göstərir ki, 2000-2015-ci illər ərzində kənd kitabxana kadrları arasında ali ixtisas təhsilli kadrların sayında azalma müşahidə olunur. Belə ki, 2000-ci ildə kənd yerlərində çalışan ali ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar 5,5% təşkil edirdisə, artıq 2015-ci ildə onların sayı faiz etibarilə aşağı düşərək 3,4% olmuşdur. Eyni zamanda, ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrların sayında nəzərəcərpacaq artım müşahidə olunur. Belə ki, 2000-ci ildə ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrların sayı 0,9% olsa da, artıq 2015-ci ildə bu kadrların sayı 5,9% olmuşdur. Bu isə ali ixtisas təhsilli kadrların 15 il əvvəlki göstəricisindən də çoxdur. Orta ixtisas təhsilli kadrların sayı 2000-2015-ci illər arasında azalmağa başlamışdır. Və ümumilikdə, bu kadrlar ali ixtisas və ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrların birlikdə cəmindən 2 dəfədən çoxdur.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-ci ildə apardığı statistik hesabatdan aydın olur ki, burada yalnız ali ixtisas, ali qeyri-ixtisas və orta ixtisas təhsilli kadrların 2000-ci ildən 2015-ci ilə qədər təhsil səviyyələrinə görə bölgüsü öz əksini tapmışdır. Biz hesablamalar nəticəsində digər ixtisas qrupuna aid olan və statistik hesablamada əks olunmayan kitabxana kadrlarının şəhər və kənd yerlərində təmin olunması vəziyyətinə nəzər saldıq. Nəticədə bu ixtisas səviyyəsinə aid olan kadrların yalnız şəhər və kənd kitabxanalarında ayrı-ayrılıqda deyil, ümumi halda əks olunması nəticəsinə gəldik.

Nəticə

Bu gün cəmiyyətdə baş verən demokratikləşmə, sosial, iqtisadi, elmi-mədəni inkişaf, qloballaşma meyilləri kitabxanaların kompüterləşməsinə tələb edir. Hazırda kitabxanaların qarşısında duran vəzifə avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemlərinin tətbiqindən bəhrələnilib müasir məzmunlu məlumatların əldə edilməsi, qorunması və ötürülməsi kimi mühüm məsələlərdir. Təsadüfi deyildir ki, kitabxanaların inkişaf strategiyası və gələcək perspektivləri, qazanacağı uğurlar kompüterin imkanlarından, internet texnologiyasından, avtomatlaşdırmadan nə səviyyədə istifadə edilməsindən birbaşa asılıdır. Kitabxana işinin keçmiş ənənələri müasir üsullarla bu gün də davam etdirilməlidir. Lakin müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq kitabxanalarda elektron kataloqun, elektron kitabxananın təşkili, məlumat bazalarının yaradılması, oxuculara yeni virtual xidmətin təqdim edilməsi kitabxanaların qarşısında duran prioritet məsələlərdəndir. İnkişaf etmiş cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq regional kitabxanalarda, o cümlədən şəhər, rayon kitabxanalarında ən müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edərək ənənəvi iş üsullarının keyfiyyətini yüksəldəcək, internet

informasiya resursları, elektron kataloq və elektron kitabxana, elektron məlumat bazaları yaradacaq, elmi kommunikasiyaların inkişafına təkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. «Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı»// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal.-2008.№ 2.-s.6-29.
2. «Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında».Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı.//Azərbaycan.-2007.-21 aprel.
3. «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu.// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.1999.- №1.-S.3-16.
4. «Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında» statistik müayinənin nəticələri barədə. Statistik bülleten. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi.-Bakı.-2009.-88s.
5. Xələfov, A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş:Dərslik(3 hissədə).-H.2.-B.,2010.- 432s.
6. İsmayılov, X.İ. Kitabxana işinin təşkili və idarə olunması: Dərslik.-Bakı: Nurlar, 2009. - 392 s.
7. İsmayılov, N.İ. Kitabxana-informasiya resurslarının yerləşməsinin nəzəri və təcrübi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.- 2010.N1.-s.67-78.
8. anl.az/el/emb/MK-90/resmi_sensdler.htm
9. iccia.com/sites/defanet/files/library/files/tehsil_elm
10. [www.e-qanun.az/framework/5604\(1\)](http://www.e-qanun.az/framework/5604(1))
11. [www.e-qanun.az/framework/5427\(2\)](http://www.e-qanun.az/framework/5427(2))